

Gäller för: Västfastigheter bygg och förvaltning, Fastighet stöd och service

Giltig från: 2025-06-25

Innehållsansvar: David Jadesjö, (davja12), Verksamhetsutvecklare

Giltig till: 2027-06-30

Granskad av: Flera granskare finns - se eftersättsblad

Godkänd av: Gabriella Köhler Graf, (gabgr3), Regionområdeschef

Riktlinje biologisk mångfald och ekosystemtjänster i utemiljön

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
1. Bakgrund, Syfte och Mål	3
1.1 Bakgrund.....	3
1.2 Syfte	3
1.3 Mål.....	4
2. Avgränsning	4
3. Definitioner	4
4. Metoder för Riktlinje Utemiljö	5
5. Ekosystemtjänster i förvaltning.....	5
6. Roller och ansvar	8
7. Biologisk mångfald i bygg- och anläggningsprojekt.....	9

Sammanfattning

Agenda 2030, med fokus på mål 15 om ekosystem och biologisk mångfald, är centralt för Västra Götalandsregionens miljöarbete. Denna riktlinje omfattar:

1. Utemiljöplan: En strategi för att arbeta långsiktigt med grönstruktur och multifunktionella ytor.
2. Handbok för utemiljö: En struktur för underhåll och utveckling av gröna miljöer.
3. Grönytefaktor (GYF): Ett verktyg för att beräkna och kompensera för påverkan på gröna ytor i byggprojekt.

Dessa metoder integreras i fastighetsförvaltning och byggprojekt för att stärka biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

1. Bakgrund, Syfte och Mål

1.1 Bakgrund

Utemiljöer kring sjukhus ska vara tillgängliga, trygga och hälsofrämjande, med fokus på grön (grönstruktur), grå (trafikplanering) och blå (dagvatten) infrastruktur. Multifunktionella ytor används för att kombinera dessa element på ett effektivt sätt och möta nationella mål om hållbar mark- och vattenhantering.

[Sveriges genomförande av Agenda 2030 - Regeringen.se](https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2019/09/19-11111)

[Agenda 2030 och globala hållbarhetsmålen \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se/Agenda-2030-och-globala-hallbarhetsmalen)

Ekosystemtjänster i den byggda miljön – vägledning & metod - PBL kunskapsbanken - Boverket

[Västra Götalandsregionen Miljömål 2030 \(vgregion.se\)](https://vgregion.se/miljomal-2030)

1.2 Syfte

Riktlinjen syftar till att skapa förståelse för de metoder och arbetssätt som används inom fastighetsförvaltning för att utveckla hållbara utemiljöer.

Den är ett strategiskt dokument som stödjer långsiktigt arbete för att främja biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

1.3 Mål

- 2025: 100 % av sjukhusomterna ska ha en utemiljöplan.
- 2030: Alla åtgärder i utemiljöplanerna ska vara genomförda.

Indikator	Mål 2025	Mål 2030
Ekosystemtjänster och upplevelsen av utemiljöns hälsofrämjande kvalitéer	100 % av sjukhusomterna har en utemiljöplan med förslag på åtgärder för att öka antalet ekosystemtjänster	100 % av åtgärderna i utemiljöplanerna är genomförda
Biologiskt värde	100 % av byggprojekten som påverkar utemiljön genomför en analys och föreslår åtgärder.	100 % av byggprojekten har genomfört föreslagna åtgärder.

2. Avgränsning

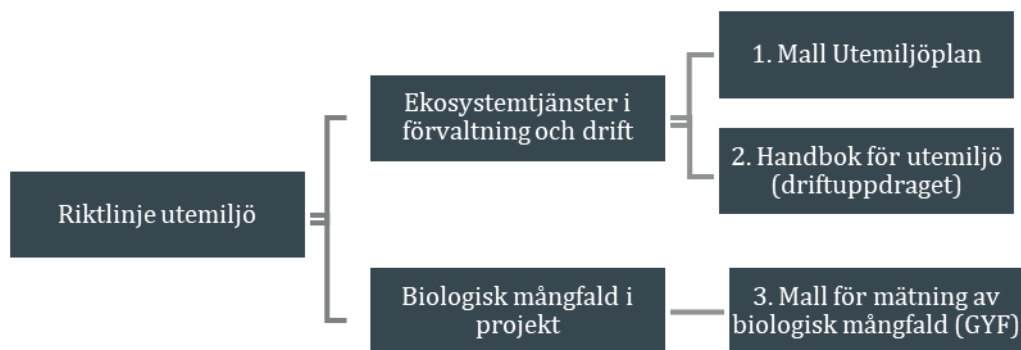
Riktlinjen fokuserar på grönstrukturens roll i att skapa hälsofrämjande utemiljöer. Den omfattar förvaltning, drift och byggnation, men exkluderar frågor om trafikplanering och tillgänglighet.

3. Definitioner

- Biologisk mångfald: Artrikedom och variation av ekosystem.
- Ekosystemtjänster: Produkter och tjänster som ekosystem tillhandahåller.
- Multifunktionella ytor: Klimatanpassade grönområden i bebyggda miljöer.
- Grönytefaktor (GYF): Verktyg för att säkerställa en viss mängd vegetation i byggd miljö.

- Dokumentation
- Utemiljöplan: Mall för långsiktig planering.
- Handbok för utemiljö: Skötselplan för utemiljöer.
- Grönytefaktor: Mall för beräkning av biologiska värden.

Mall för “Västra Götaland Grönytefaktor metod”

4. Metoder för Riktlinje Utemiljö

Evidensbaserad design (EBD) används för att identifiera och främja kulturella ekosystemtjänster, såsom fysiska aktivitetsytor. Modellen bygger på:

- Zoner: Definierar tillgängliga områden nära byggnader.
- Karaktärer: Kartlägger upplevelser och specifika funktioner.

5. Ekosystemtjänster i förvaltning

Denna riktlinje fokuserar på kapitlet Grönstruktur i Utemiljöplanen och identifierar kulturella ekosystemtjänster som en del av fastighetsutvecklingen. Målet är att etablera tydliga processer som integrerar gröna områden i planeringen och säkerställer att dessa miljöer bidrar till hälsa och välbefinnande. Genom att koppla ekosystemtjänster

till utvecklingsplaner skapas förutsättningar för hållbara och funktionella utemiljöer med positiva effekter för både människor och natur.

Metoder från Evidensbaserad design (EBD) används, inklusive “Zoner” och “Karaktärer” som tydliggör befintliga värden och identifierar utvecklingspotential.

- Zoner: Skapar kontakt mellan byggnader och utemiljö med tillgängliga, visuellt och fysiskt kopplade områden.

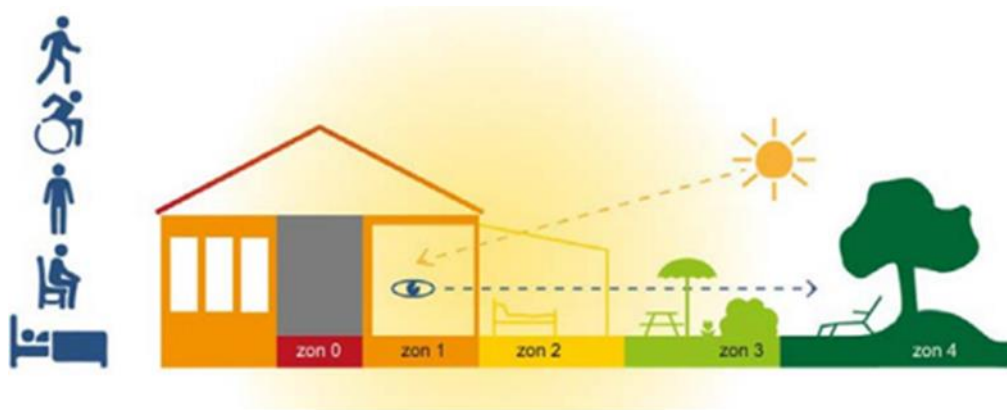
Zon 4 utgörs av miljöer i omgivningen som kan utgöra en resurs för vårdverksamheten. Det kan handla om att det finns värdefulla kvaliteter i omgivningen, som exempelvis möjliggör utblick mot skog eller utblick mot vatten från zon 1, 2 eller 3. Det kan också handla om att det i zon 4 finns en närliggande promenadslänga.

Zon 3 utgörs av närmiljön kring byggnaden, exempelvis en trädgård eller park som tillhör vårdverksamheten. I bästa fall är zon 3 både utformad för och används av verksamheten för att främja hälsa och välbefinnande såväl som rehabilitering och för att bli en tillgång för de som befinner sig i zon 1 och zon 2.

Zon 2 illustrerar övergångsmiljöer mellan inne och ute. Det är miljöer som balkonger och uteplatser med byggda strukturer som ger skydd och bekvämlighet, samtidigt som kontakten med utemiljön och den sinnliga stimulansen ökar.

Zon 1 handlar om betydelsen av utemiljön i form av utblickar genom fönster samt betydelsen av dagsljus och frisk luft in i byggnaden.

Zon 0 utgörs av ytor med avsaknad av kontakt med utemiljön. I bästa fall finns det tavlor eller virtuella fönster som kan kompensera för avsaknaden av kontakt.

- **Karaktärer:** Kartlägger platser som till exempel främjar fysisk aktivitet eller andra kulturella tjänster.

ROFYLLDHET

Rofyllda platser karaktäriseras av miljöer där det är lugnt och tyst, både fysiskt och visuellt. Här störs du som besökare inte av buller eller andra ljud. Platsen är välskött och ren utan skräp eller andra inslag som stör upplevelsen.

VILDHET OCH NATUR

Parkkaraktären är en vild och naturlig miljö som erbjuder upplevelsen av orörd natur. Här kan du som besökare fascineras över den vilda naturen.

AVSKILT OCH SKYDDAT

Avskilt och skyddat är en karaktär som finns på mer omslutna, trygga och mindre offentliga platser. Här kan du vara för dig själv och det finns tid och utrymme att prioritera sina egna sinnliga upplevelser.

ARTRIKEDOM OCH VARIATION

Karaktären artrikedom och variation återfinns där du som besökare finner en stor bredd av växter och djur.

SOCIAL GEMENSKAP

Karaktären social gemenskap skapar möjligheter till möten mellan människor. Här kan du som besökare delta eller bara iaktta vad som händer på platsen.

KULTUR OCH HISTORIA

Kategorin innefattar platser där du som besökare kan uppleva historiens vingslag. Det kan till exempel handla om att bevara landskapselement som kan ha funnits på platsen länge eller föremål som kan visa spår av religion eller historiska händelser. Karaktären inkluderar även konstnärliga inslag i gröna miljöer.

ÖPPET OCH UTSIKT

På platser med stora öppna ytor ges du som besökare möjlighet att få en god överblick. Öppna ytor skapar även platser för aktiviteter som en picknick eller fysisk aktivitet.

KÄNSLA AV RYMD

Upplevelsen av rymd innefattar att du som besökare känner att du har förflyttat dig till en ny miljö, en annan värld. Detta genom en enhetlig och sammanhållen plats.

Fysisk aktivitet

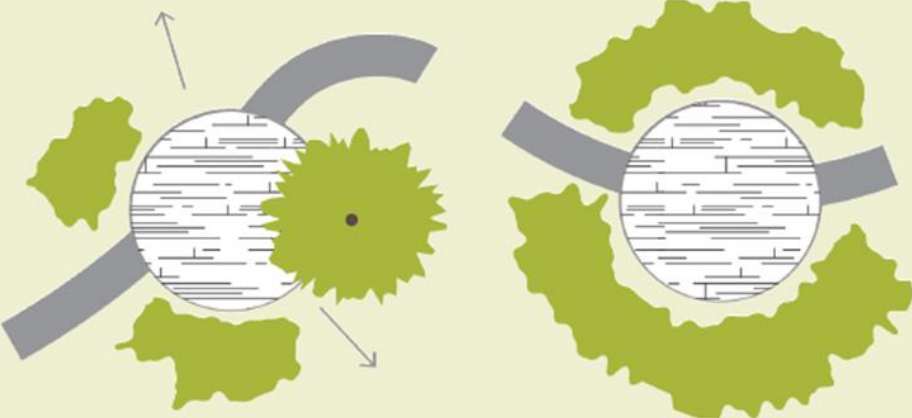
Då användarna har olika behov och kapacitet bör de åtta hälsofrämjande miljökaraktärerna vara representerade i så många som möjligt av de olika zonerna av sjukhusets utemiljöer. Vissa av karaktärerna ställer mer platsspecifika krav än andra. Exempelvis placeras "Kultur och historia" med fördel intill befintliga historiska lämningar medan karaktären "Rofylldhet" med en genomarbetad och noggrann gestaltning kan placeras över hela området.

Många av de åtta karaktärerna går att placera ut tillsammans eller intill varandra. Detta kräver dock en noggrann gestaltning och genomtänkt planering och fördelning för att kunna uppfylla var karaktärs krav. Principskissen nedan till vänster visar hur olika rumsligheter med antingen en eller flera karaktärer kan placeras längs ett rörelsestråk. Då olika patienter har olika behov så kan platserna därför placeras vid sidan av gångvägen. Detta så att patienter alltid kan välja om de vill gå in i rummet eller bara passera förbi.

Förutom att erbjuda olika slags karaktärer behöver utemiljön även kunna möta olika stimulansbehov hos användarna. Principskissen nedan till höger visar två platser vars kontakt med omgivningen skiljer sig åt. Den vänstra platsen är öppen med siktlinjer åt flera håll medan den högra är mer sluten. Två typer av utformning av samma plats, där den ena uppmuntrar till stimulans och den andra ger färre intryck.

Principskissen visar hur grönska kan användas för att skapa en variation i öppenhet och slutenhet. Det vänstra rummet har stor kontakt med omgivningen med siktlinjer åt flera håll medan det högra är mer sluten vilket lämpar sig bättre för människor som är under stress.

Bengtsson, A, Grahn, P, Lavesson, L, Oher, N, Åshage, A. 2018. Evidensbaserad design av utemiljö i vårdsammanhang. Alnarp; Sveriges lantbruksuniversitet

6. Roller och ansvar

- Enhetschef: Säkerställer att det finns en utemiljöplan för varje tomt.
- Förvaltare: Tar fram och uppdaterar utemiljöplaner, inklusive budget.
- Teknisk förvaltare: Ansvarig för struktur och stöd i framtagandet av planen.
- Miljösamordnare: Följer upp mål kopplade till ekosystemtjänster.

Utförande

Utemiljöplaner tas fram eller uppdateras enligt en mall med fokus på nuläge, förutsättningar och utvecklingspotential. Planerna ska prioriteras i projekt som rör fastighetsutveckling och sparas för vidare användning.

Drift

För att utveckla och underhålla utemiljöer används Handbok för utemiljö, som bygger på branschstandarder. Den säkerställer likvärdig hantering av utemiljöer och tillhandahåller praktiska exempel för drift och underhåll.

- Teknisk förvaltare: Ansvar för struktur och innehåll.
- Driftchef: Säkerställer att drift sköts enligt handboken.

7. Biologisk mångfald i bygg- och anläggningsprojekt

Vid byggprojekt används Grönytefaktor (GYF) som planeringsverktyg för att säkerställa biologisk mångfald och kompensera för påverkan på grönytor. Modellen fokuserar på att skapa rekreativa och biologiskt hållbara miljöer.

- Projektägare/Förvaltare: Arbetar med GYF i tidiga skeden och integrerar det i projektbeskrivningar.
- Projektledare: Samordnar insatser och ser till att målen nås.
- Miljösamordnare: Följer upp biologisk mångfald och tolkar miljömål i projekt.

Projekt bör göra en analys av nuläge och åtgärdsplaner i tidiga skeden (förstudie) och följa upp dessa kontinuerligt. Resultaten dokumenteras och kopplas till andra miljömål.

Information om handlingen

Handlingstyp: Riktlinje verkställighet

Gäller för: Västfastigheter bygg och förvaltning, Fastighet stöd och service

Innehållsansvar: David Jardesjö, (davja12),
Verksamhetsutvecklare

Granskad av: Emil Åsedahl, (emias3), Enhetschef, Peter
Gustafsson, (petgu12), Områdeschef

Godkänd av: Gabriella Köhler Graf, (gabgr3),
Regionområdeschef

Dokument-ID: SFSS12798-1550188099-29

Version: 1.0

Giltig från: 2025-06-25

Giltig till: 2027-06-30